

**Теоретико-
методологічні
засади
освітянського
краєзнавства**

ВІДЧУТТЯ ОБРАЗУ ІСТОРІЇ

Наприкінці травня 2012 року професорсько-викладацький колективи Інституту туризму та Інституту історії і політології звернулися з проханням до ректора Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника І. Є. Цепенди присвоїти заступнику директора Інституту історії України НАН України, члену-кореспонденту НАНУ Олександрю Петровичу Реєнту звання «Почесний доктор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника».

У поданні поважних освітянських інституцій зокрема зазначалося: «Науковий доробок професора Реєнта О. П. має один із найвищих рейтингів в наукових колах. Він є автором понад 600 наукових і науково-популярних праць, у т. ч. близько 40 індивідуальних і колективних монографій, 10 підручників та посібників. Упродовж тривалого періоду О. П. Реєнт був заступником голови, а з січня 2012 р. – голова Національної спілки краєзнавців України. Значну увагу у своїй діяльності О. П. Реєнт приділяє питанням розвитку історичної науки та освіти на Прикарпатті й, зокрема, у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника. За його активної участі були успішно реалізовані спільні науково-методологічні проекти вчених Інституту історії і політології та Інституту історії України НАН України «Україна Соборна», «Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923. Ілюстрована історія», проведено впродовж останніх років цикл наукових конференцій, присвячених проблемам соборності українських земель, 100-річним ювілеям Р. Шухевича і С. Бандери. Як організатор і менеджер української історичної науки О. П. Реєнт надає ефективну допомогу прикарпатській історичній науці та освіті у підготовці нової генерації істориків, кандидатів і докторів наук, співпраці на ниві діяльності спеціалізованих вчених Рад по захисту дисертацій, залучення провідних науковців Інституту історії України НАН України до читання лекційних курсів прикарпатським студентам, обміну друкованою науковою та навчальною продукцією».

Вчена рада Прикарпатського національного університету підтримала ініціативу структурних підрозділів і одногolosно присвоїла О. П. Реєнту звання почесного доктора університету. Церемонія вручення диплома та мантиї почесного доктора Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника О. П. Реєнту відбулася 30 вересня 2012 року.

Промова О. П. Реєнта, виголошена перед професорсько-викладацьким колективом Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Дякуючи керівництву Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника за високу честь та з поваги до цього акту і представницького зібрання маю виголосити промову або міні-лекцію, як прийнято на подібних заходах.

Як би ми це не приховували, кожна активна доросла людина присвячує життя втіленню власних дитячих мрій, проносить

їх глибоко в душі звивистими шляхами, сумує, коли вони не здійснюються, і радіє, коли стають реальністю.

Усе свідоме життя я мріяв стати істориком: спочатку прагнув просто бути причетним до цього неосяжного і навіть трохи лякаючого своїми таємницями космосу. Трохи пізніше, у студентську пору (чого гріха таїти), вабив статус історика, затребуваного

державою та суспільством. Нарешті, у зрілі роки сформувалося усвідомлення високої гуманістичної місії вченого, без чого, на моє переконання, він перетворюється на такого собі меркантильного і навіть цинічного заробітчанина, для якого матеріал, з яким він працює, стає товаром, знеособленою, позбавленою емоцій, пристрасті та, якщо хочете, власних уподобань субстанцією, що з неї можна ліпити речі, придатні для продажу і гарного зиску, а також честолюбства.

Із часом на основі знання історії приходить відчуття образу історії, нерозгадана феноменологія якої змушує щоразу ставити перед собою нові й нові питання, шукати відповіді не лише у глибокому минулому, а й у складних перипетіях сьогодення. Напевно, саме тому для вченого важливо сприймати історію не тільки на рівні інтелекту, а й серця, з одного боку, тонко відчуваючи етичну складову подій, а з іншого, — власну відповідальність за те, в який спосіб ретранслюється фундаментальне знання у суспільство та державу, і які наслідки такі «втручання» можуть мати.

Хтозна, як би я почувався в колі істориків, якби не Олександра Тарасівна Коломийченко — моя вчителька, котра не тільки прищепила стійку зацікавленість предметом, а й навчила дослухатися до чогось майже невлочимого, але такого, що виокремлювало історію серед інших шкільних дисциплін, змушувало більше читати, а ще більше — запитувати. На жаль, у той час цікавої літератури було зовсім мало, хоча в моїх рідних Дяківцях існувала пристойна бібліотека.

Напевно, мій критичний погляд на минуле якимось непомітно формував і батько, Петро Йосипович. Фронтовик, загартований життям у Західній Україні 1940-х років, якимось задумливо промовляв: «Щось там не так, як кажуть».

Ці слова спливали в пам'яті, коли я безпосередньо доторкнувся до історії цього краю — багатого на події, людей, природу, що разом формують неповторний обшар Галичини, такий загадковий і сповнений внутрішньої сили, жаги до свободи і самовираження.

Уперше своєрідна іпостась західноукраїнського регіону зблиснула під час семінарів та приватних бесід із викладачами історичного факультету КДПІ ім. О.М.Горького доц. Г.В.Січкаря, проф. М.Ф.Березовчука, доц. І.Ф.Ганжі, доц. М.Д.Александрі, В.І.Самійленко, котрі, будучі не тільки висококласними фахівцями, а й мудрими людьми, якимись «гомеопатичними» доказами вживлювали в нас відчуття справжньої історії з її суперечливими і не завжди зрозумілими вихованим на радянських традиціях студентам «підводними течіями» та прихованим змістом.

Надзвичайно багато дало мені спілкування з моїм науковим керівником, академіком М.І.Супруненко, тодішнім директором Інституту історії України академіком Ю.Ю.Кондуфором, моїми колегами Ю.Я.Гамрецьким, Ю.І.Терещенком, А.П.Гриценко, О.Й.Щусь та ін.

Та найбільше розумінню того, на яких цивілізаційних магістралях перебував цей край у минулому, сприяли контакти з науковцями Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника М.В.Кугутяком, В.В.Грабовецьким, П.С.Федорчаком, В.В.Марчуком, В.В.Марущенком, В.С.Великочием, Б.І.Савчуком.

Саме у цьому середовищі набув остаточного оформлення задум реалізувати унікальний науково-просвітницький і суспільний проект «Україна Соборна». Гаряче підтримана тодішнім ректором університету академіком В.І.Кононенком, ідея була втілена у стартовій акції — науковій конференції «Галичина — Наддніпрянщина — Донбас: духовна вісь України». Після цього аналогічні заходи під загальною назвою «Україна Соборна» відбулися в Переяславі-Хмельницькому та Черкасах, а за матеріалами цих форумів було видано кілька томів наукових розвідок і статей, що стали помітним історіографічним явищем.

Започатковані в той час різні вектори співпраці між Інститутом історії України НАНУ і Прикарпатським національним університетом ім. В.Стефаника знайшли підтримку і в його наступного ректора —

професора Б.К.Остафійчука. У той час викладачі університету та його випускники стажувалися й виконували дисертаційні проекти в інституті. Співробітники провідної академічної установи історичного профілю виступили консультантами дисертантів І.О.Андрухів, В.С.Великочия, І.В.Пилипіва, Н.Коростіль та продовжують надавати допомогу в підготовці дисертацій М.Сигидина, О.В.Марущенко, Г.Стефанюк, С.М.Борчука та інших викладачів університету.

Науковці інституту неодноразово виступали офіційними опонентами на захистах дисертацій випускниками та викладачами університету, співавторами, рецензентами і науковими редакторами монографічних та документальних видань: зокрема, «Галичина у Другій світовій війні (1939-1945 рр.)».

Упродовж багатьох років державну екзаменаційну комісію з історії в Інституті історії, політології Прикарпатського національного університету очолює представник Інституту історії України НАНУ професор О.Є. Лисенко.

Новий ректор університету – професор І.Є.Цепенда – сповнений рішучості не тільки продовжувати співпрацю, а й надати їй додаткових імпульсів та свіжих форм. Сподіваємося, що спільними зусиллями ми зможемо гідно відповісти на виклики історичній науці та вищій освіті.

Ми високо цінуємо нашу творчу співпрацю, відповідально до неї ставимося і намагатимемося й надалі діяти креативно та корисно.

І в цьому сенсі хотілося б кілька слів сказати про сучасний стан фундаментальних досліджень та їх перспективи в осяжному майбутньому.

Візьму на себе сміливість констатувати рішучий вступ вітчизняної історичної науки у фазу інтенсивного формування національної історіографії у всіх її атрибутах: науковому наративі, критиці інституціоналізації провідних напрямів, кадровому забезпеченні, інтеграції у світове наукове співтовариство.

Дехто не лише за кордоном, а й в Україні скептично оцінює зміст і значення цього

стану, вказуючи на такі його риси, як провінціалізм, регіоналізм, україноцентризм. Цілком погоджуючись із, так би мовити, «дитячими хворобами» росту, усе ж висловимо більш оптимістичну оцінку: враховуючи довгі десятиліття вітчизняні науковці зуміли створити (хай не у всьому довершену!) націєцентричну версію свого минулого. Долаючи радянську спадщину, вплив діаспорного історієписання, російської державницької концепції сучасного зразка, західних моделей, українські вчені в гострих дискусіях, що продовжуються й нині, поступово, але невпинно рухаються вперед, змінюючись самі й допомагаючи трансформації суспільства та держави.

Наша історія позначена доленосними впливами зовнішніх чинників – варязьких, литовських, польських, австрійських, угорських, чеських, словацьких, румунських, турецьких, російських. Жодним чином не ставлячи під сумнів права на існування євразійської моделі інтерпретації історії Росії чи інших «національних історіографій», такою ж мірою вважаємо цілком науково легітимною україноцентричну модель. Із вуст скептиків можна почути, що вона, мовляв, уже за визначенням «відриває» українську минувшину від світової історії, закріплює за нею роль аутсайдерів та периферійників-ізоляціоністів. Насправді у цьому проглядається або нерозуміння справжнього стану речей, або свідоме прагнення позбавити нас національної історіографії, яку мають усі народи, що себе поважають.

Адже національне історієписання – це відтворення минулого на певній території (іншими словами – історія етносу чи держави) у широкому контексті взаємодії і взаємовпливів з усіма сусідами та світовим співтовариством.

Націєцентризм у класичному розумінні нічого спільного не має з самозамилуванням та етнічною ексклюзивністю. Це – підхід, що передбачає глибоке осмислення внутрішніх чинників, котрі є рушіями історичного поступу, та перспектив будь-якого, в тому числі й українського, народу.

З огляду на багато причин, місце України у цивілізаційних процесах неможливо визначити методом механічного накладання євразійської чи західноєвропейської матриці. Так, специфічно українськими можна вважати такі риси історичного розвитку:

— аграрна домінанта у формуванні виробничої інфраструктури і похідні та супутні цьому ознаки: переважно селянська ментальність, відсутність міцного прошарку українців серед міської буржуазії, релігійність, традиції індивідуального господарювання тощо;

— проблема політичної еліти, що простежується на всіх етапах вітчизняної історії;

— провінціалізм, брак волі до консолідації і державотворення, порівняно пізні організаційне (на відміну від ідейно-теоретичного) оформлення корінних інтересів нації, аморфність політичних партій, відсутність традицій політичної, парламентської боротьби, дріб'язковий характер суперечностей між українськими політичними силами на рубежі XIX–XX ст.;

— перенесення центру ваги націєтворчої діяльності за кордон, у середовище української еміграції.

Навіть цей, далеко не повний, перелік переконує в тому, що дослідження вітчизняної історії потребує нестандартних підходів. Безоглядна орієнтація на концепції західних чи російських вчених є контрпродуктивною як з огляду на відомі відмінності історичних процесів, так і з точки зору генерування оригінальних методологічних підходів до їх осягнення.

І в цьому руслі хотілося б висловити кілька думок щодо перспективних напрямів наукових студій.

Перший із них впливає зі щойно викладених рис історичного розвитку українського народу й окреслює відповідне коло питань: процеси націєгенезу і державотворення, форми та засоби самоідентифікації українців, формування політичних партій, громадських організацій, політичної еліти та моделей реалізації політичних програм.

Другий, пов'язаний із вивченням соціально-політичних явищ, вимагає поєднання мікро- та макроісторичних підходів, реконструкції «малих життєвих світів» і стратегій різних груп українського суспільства.

До третього напряму слід віднести явища культури, освіти, релігійного життя, побуту і повсякденності, без яких неможливо стереоскопічно відтворити ментальний портрет українців.

Нарешті, останній, четвертий, охоплює всі вектори контактів українства із зовнішнім світом, все багатство діалектичних зв'язків, впливів та запозичень.

Та про яку галузь історичного знання не йшлося б, відповідальний учений має брати до уваги мультикультурний і поліконфесійний характер української нації, виявляти делікатність та об'єктивність в оцінках, зваженість у характеристиках, аналогіях та узагальненнях.

Лауреат Нобелівської премії 2010 р. перуанський письменник Маріо Варгас Льюса у своїй лекції з нагоди нагородження дуже образно сказав про роль літератури у житті суспільства. Якщо замінити слово «література» на «історію», одержимо нестандартне визначення цивілізаційної місії останньої.

Отже, «[історія] перетворюється на чародійство, коли дає нам надію одержати те, чого в нас немає, стати тим, ким ми не є, вести те неможливе існування, в якому ми, мов язичницькі боги, відчуваємо себе смертними і безсмертними водночас, коли закладає в нас дух нонконформізму та бунту, що лежить в основі всіх подвигів, що сприяли зменшенню насильства у стосунках між людьми. Зменшенню, але не повному усуненню, тому що наша історія, на щастя, завжди залишатиметься незакінченою. Тому нам потрібно продовжувати мріяти, читати і писати – адже це найефективніший із винайдених нами способів полегшувати наше смертне існування, перемогти корозію часу і зробити неможливе можливим».

Творчих вам успіхів, здоров'я й добробуту!